

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
РОЗДІЛ 1 РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	10
1.1. Тенденції соціально-економічних процесів в умовах глобалізації та глокалізації <i>Чип Л.О., Кононенко Ж.А,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія.....</i>	10
1.2. Глобальна діджиталізація: переваги, загрози та роль людини в епоху штучного інтелекту <i>Шкурупій О.В., Дейнека Т.А.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія</i> <i>Туль С.І.,</i> <i>ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»..</i>	23
1.3. Шляхи виходу із кризи в умовах глобальних карантинних обмежень у вітчизняній туристичній сфері <i>Громоздова Л. В., Ілляшенко І. О.,</i> <i>Богославець О. Г., Бойко Н. О., Маляревський В. М.,</i> <i>Київський національний економічний університет імені Вадима</i> <i>Гетьмана.....</i>	34
1.4. Проблеми та перспективи розвитку агротуризму в Україні <i>Демиденко Л. М.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія.....</i>	54
РОЗДІЛ 2 УПРАВЛІННЯ, СТРАТЕГІЯ, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ.....	66
2.1. Зростання ролі держави у формуванні продовольчої безпеки <i>Лозинська Т. М.,</i> <i>Олексієнко О. В.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія.....</i>	66
2.2. Розвиток стратегічного потенціалу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах <i>Шило Р.А.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія.....</i>	79

11. Никитин В. С. Ключевые технологии будущего. Путешествие в XXV век. *Экономические стратегии*. 2017. № 1. С. 100-113.

12. Иванов Д. В. Виртуализация общества. СПб.: «Петербургское Востоковедение», 2000. 96 с.

13. Туль С.І. Виртуалізація інтелектуальної праці в умовах становлення постіндустріальної економіки. *Академічний огляд*. 2016. № 1 (44). С. 22–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2016_1_4

14. Бек У. На пути к другому модерну. Прогресс-Традиция, 2000. 384 с. URL: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=136754>

1.3. Шляхи виходу із кризи в умовах глобальних карантинних обмежень у вітчизняній туристичній сфері

Громоздова Л. В., Ілляшенко І. О.,

Богославець О. Г., Бойко Н. О., Малярєвський В. М.,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Туризм це важлива складова інфраструктури кожної країни. Оскільки підприємства і організації туристичної сфери взаємодіють із іншими видами економічної діяльності, забезпечують підвищення зайнятості населення. Це, сприяє позитивному іміджу і привабливості країни як сфери підприємництва і ділової співпраці, підтримує стійке економічне зростання у довгостроковій перспективі, є підґрунтям для привабливості залучення іноземних інвестицій в економіку, зміцнює дохідну частину державного бюджету, покращує платіжний баланс країни, а отже і добробут населення.

Проте пандемія коронавірусу у глобальному масштабі спричинила негативний вплив на всі сфери життя населення планети. Особливо зазнали великі втрати сфери туризму і гостинності.

Тому вивчення теоретичних і практичних питань стабілізації функціонування ринку туристичних послуг, запобігання негативного впливу карантинних обмежень та подальшого забезпечення стійкості діяльності підприємств туристичної сфери є актуальним, багатогранним та комплексним завданням, що обумовлено першочерговістю та важливістю вирішення цієї проблематики у сучасних динамічних змінах економічного середовища.

Питання розвитку туристичної індустрії не нове і досліджене багатьма вченими, науковцями та дослідниками. Але зміни у світовій економіці, викликані пандемією, породжують потребу у проведенні якісно нових досліджень у туристичній галузі.

Доцільно зазначити, що туристична сфера вважається однією з найбільших динамічних індустрій у світовій економіці та міжнародній торгівлі послугами, яка представляє собою економічну діяльність, пов'язану із пересуванням людини за межі постійного місця проживання, її відпочинку із зміцненням здоров'я, підвищенням рівня культури й освіти.

Туризм об'єктивно здобув значення найбільш розвинутої галузі у глобальному масштабі сучасного суспільства, оскільки туристичний бізнес посідав позиції одного з найбільш швидко прогресуючих напрямів світового господарства. Структура туристичної галузі складається із суб'єктів господарювання, які, використовують наявний природно-рекреаційний потенціал, надають послуги гостинності та транспортні послуги, створюючи комплексний туристичний продукт і організовують його споживання (туроператори і турагенції). Необхідні умови для ефективного функціонування туристичних підприємств полягають у організації комфортного, якісного та функціонального забезпечення мотиваційних вимог туриста.

Потрібно відзначити, що на початку 2000-х туризм за обсягами доходу займав третє місце серед провідних галузей світової економіки. В багатьох країнах і регіонах туризм є основним джерелом прибутків. Майже

третина людства не уявляє життя без подорожей. Також туризм є одним з основних джерел створення робочих місць і порятунком для економік багатьох країн на всіх етапах розвитку. За чисельністю працівників індустрія туризму стала однією з найбільших у світі, понад 260 млн осіб – в ній зайнятий майже кожний 10-й працюючий [10, с. 272]. Слід додати, що частина туризму в ВВП у прогресивних країнах дорівнює 5–8% (в деяких країнах він сягає 50%) [9].

Останні роки туризм складав близько десятої частини у рості глобальної економіки з постійним зростанням, що відбувалось навіть швидше, ніж світова економіка загалом. Відповідно до оцінок фахівців: «Міжнародний туризм входить до трійки найбільших галузей-експортерів, поступаючись лише нафтовій промисловості та автомобілебудуванню, частка яких у світовому експорті становить 11% та 8,6%, відповідно. Частка туризму перевищує 10% світової торгівлі послугами. Близько 12% світового валового продукту припадає на туризм, порівнюючи із 7% міжнародних інвестицій, це є суттєвим показником світової економіки.

Підприємства туристичної сфери мають вплив на активний розвиток та функціонування підприємств готельно-ресторанного бізнесу, торгівельні підприємства, слугують фактором сприяння виникнення нових сфер економічної діяльності, що обслуговують та виконують роботи для туристичної індустрії, а це створює передумови для зростання доходів, зайнятості і добробуту населення. Важливо зазначити, що туризм є стимулом та прискорює функціонування опосередковано пов'язаних із ним сфер діяльності, наприклад, витрати, що здійснюють туристи під час подорожей перетворюються у доходи суб'єктів за надання товарів та послуг під час обслуговування туристів.

Два останні десятиліття розвиток туристичної сфери характеризуються позитивними динамічними показниками, що обумовлено зростанням кількості країн учасників міжнародного туризму. Спостерігалось з кожним роком динаміка зростання масштабів

туристичних прибутків та міжнародних туристичних надходжень.

Щорічний приріст обсягів туристичних подорожей і щорічне зростання міжнародних туристичних потоків були загальними тенденціями на регіональних рівнях та світовому ринку.

Так, 2019 рік для турбізнесу називають успішним, адже частка туризму у світовому ВВП становила 10,3% [10]. Але обставини кризи 2020 року WTTC (Всесвітня рада з туризму та подорожей) називає для турбізнесу уп'ятеро серйознішими, ніж ті, що були у 2008 році. Отже, стан туристичної галузі у світі та у кожній окремій країні є нині надзвичайно важливим, а шляхи налагодження сектору та адаптації у посткризовому періоді – прерогативними у державних політиках.

Всебічний аналіз показників розвитку туристичного сектору та дослідження праць вітчизняних науковців, присвячених вивченню туризму [1-4; 6; 10], дозволили стверджувати про позитивні зрушення у галузі внутрішнього та іноземного туризму в Україні відбувалися також. Українська туристична галузь розвивалась у світовому напрямі, поступово щороку піднімаючи свій рівень ефективної діяльності. Вигідне територіальне розташування у центрі Європи, наявність значних природних ресурсів, сприятливі кліматично-природні умови, унікальні історико-культурні пам'ятки світового рівня та туристично-рекреаційний потенціал – у сукупності дають Україні численні переваги для конкуренції на міжнародному туристичному ринку.

Протягом останніх років до появи карантинних обмежень зберігалася позитивна тенденція – щорічне зростання сукупних надходжень туристичного збору та податкових платежів із туристичної галузі України. Вітчизняні науковці та практики, які досліджували поточний стан ринку туристичних послуг визначили, що: «Україна стає все популярнішою серед іноземних відвідувачів, свідченням цього є те, що CNN, одна з найвідоміших телекомпаній світу, склала окремий рейтинг з топ 11 туристичних міст України. До нього ввійшли Львів, Чернівці, Умань, Київ,

Переяслав-Хмельницький, Харків, Чернігів, Одеса, Ужгород та Кам'янець-Подільський. В Україні є безліч прекрасних місць з великою кількістю туристичних заходів. Жваві міста, стародавні замки, приголомшлива сільська місцевість, різноманітність ландшафтів та гостинність – все це робить Україну особливим місцем...» [3].

Водночас доцільно зазначити, що, нажаль, функціонування вітчизняних туристичних підприємств суттєво гальмувалося через: невідповідність наявної матеріальної бази (автодороги, міжнародні транспортні коридори) загальним міжнародним стандартам; неефективний механізм управління туристичною сферою; податкове навантаження (що не сприяє вкладенню інвестицій в інфраструктуру туризму); занедбаність об'єктів туристичної спадщини; низький рівень конкурентоздатності; недостатнє забезпечення туристичної галузі висококваліфікованими фахівцями тощо [9].

Однак пандемія коронавірусу, що розпочалася у Китаї наприкінці 2019 р. і розповсюдилася на весь світ, із часів Другої світової війни стала найбільшим викликом та загрозою для всіх, без винятку, країн. Глобальна криза на базі COVID-19 зупинила підйом у туристичній сфері та внесла багато коректив у роботу підприємств тревел-індустрії. Істотні корективи у функціонування туристичної сфери на всіх рівнях (глобальному та регіональному) внесли превентивні заходи, щодо протидії пандемії коронавірусу, що запровадили в світі та Україні зокрема.

Потрібно зазначити, що розгортання політики подолання масштабів поширення коронавірусної інфекції, мінімізації ризиків загострення епідемічної ситуації викликали необхідність закриття кордонів країнами світу. Такі заходи призвели до того, що туристична галузь нині є однією з найбільш постраждалих у світі від спалаху COVID-19. Обґрунтуванням є тип тревел-індустрії, який базується безпосередньо на формулі «людина – людина», що є виключно вразливим до міжнародних криз, і саме тому:

– закриття кордонів країн і міст, обмеження і заборони пересування

призвели до повної зупинки туристичного сектору;

- цілий сектор зупинено, починаючи з найбільшої авіакомпанії та закінчуючи найменшим готелем у сільській місцевості;

- цей вплив носить як економічний, так і соціальний характер, зачіпаючи засоби існування працівників туризму, транспорту і постачальників, а також їхніх сімей і цілих громад [1].

За оцінками фахівців Національного інституту стратегічних досліджень: «96% туристичних детонацій у всьому світі зазнали обмежень.

Такі фактори негативно відобразилися на в'їзному та виїзному туристичному ринках у глобальному масштабі і функціонуванні туристичної сфери всього світу. Таким чином, невизначеність подальшого розвитку ситуації, виникнення перешкод нормального здійснення подорожей, обмеження на пересування, занепокоєння людства щодо збереження власного здоров'я та безпеки стали причиною кризи та збільшення обсягів збитків туристичних підприємств.

Якщо найближчим часом не буде вжито термінових заходів, сектор подорожей та туризму зіштовхнеться з економічним крахом, з якого буде складно вийти, а мільйони людей, що працюють у туризмі залишаться без засобів до існування. А тому, наразі, існує потреба у розробці шляхів виходу з кризи, спричиненої пандемією COVID-19, як у світі, так і на вітчизняних теренах.

Втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд дол. США. Враховуючи, що український туризм здебільшого працює у тіні, як зазначають фахівці, реальні цифри надати важко, оскільки вклад сьогоденного туризму у ВВП України оцінюється офіційно від 1,5 до 3%, а неофіційно – до 7% [1].

В Україні прогнозуються обсяги падіння ВВП до рівня 7,7%, а рівень безробіття може досягти 10% (прогноз МВФ, квітень 2020 р.)

Пізній початок курортно-рекреаційного сезону внаслідок впровадження обмежувальних заходів також створив кумулятивний ефект,

який негативно вплинув як на індустрію відпочинку та подорожей, так і на супутні галузі – готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібну торгівлю, індустрію розваг та діяльність установ культури» [2, с. 5].

Економіка України хоч і не настільки прив'язана до в'їзного туризму, але якщо карантин затягнеться, то збитки для індустрії сягатимуть 3-5 млрд дол. Приблизно 80% закладів сфери гостинності – це підприємства малого бізнесу, ФОПи, які можуть не пережити цей карантин. Щодо в'їзного туризму, то тут слід зазначити, що до карантинний рівень в'їзного потоку не був надто високим, адже було величезне падіння після 2014 року. Якщо зовнішні кордони будуть закриті довше, ніж знімуть карантин у середині країни, то буде ріст потоку внутрішнього туризму, яким частково можна перекрити зовнішній потік. З цим потоком прогнозується навіть зростання [12].

Згідно з оцінками провідних закордонних та вітчизняних економістів, рейтингових аналітичних агенцій всі країни зіштовхнулися із загрозою глобального масштабу, яка матиме (і вже має) негативні наслідки на розвиток глобальної економічної системи та призведе до скорочення її темпів. Спираючись на результати досліджень [4; 7] наведемо основні прогнозовані негативні наслідки загострення епідемічної ситуації для світової економіки та її можливі сценарії відновлення (табл.1).

Оперативно відреагувала на виклики пандемії Unated Nations World Tourism Organization (UNWTO) – Всесвітня туристична організація, створивши «Глобальний кризовий комітет з туризму». Мета створення такого органу полягає у:

- максимальному сприянні у здійсненні урядами країн світу комплексу кроків із підтримки функціонування туристичної сфери;
- розробці та реалізації планів відновлення світової туристичної індустрії;
- підготовці пакету технічної допомоги відновлення («Recovery Technical Assistance Package»).

Наслідки загострення епідемічної ситуації для туристичної сфери та шляхи їх подолання

Наслідки	Прогнози	Можливі варіанти відновлення
За даними Unated Nations World Tourism Organization (UNWTO) - Всесвітня туристична організація, карантинні заходи у країнах світу призвели до введення обмежень на пересування усіх міжнародних DESTИНАЦІЙ на 100%.	Прогнозується, що зазнають серйозних негативних наслідків від пандемії економіки тих країн, які прямо залежні від транспортних перевезень і туризму	Імовірні варіанти моделі економічного відновлення представлено двома можливими сценаріями: – перший сценарій: відновлення як всесвітньої економічної моделі, так і економічних відносин між країнами відбуватиметься за V-образною схемою, яка передбачає продовження ситуації у стані «як є» (за прогнозами аналітиків, це найбільш вірогідний варіант для України)
97 DESTИНАЦІЙ (45%) повністю або частково закрили свої кордони для туристів;	За останніми оцінками Міжнародної асоціації авіаційного транспорту (IATA), втрати світової авіа-індустрії можуть сягнути 113 мільярдів доларів.	– другий сценарій: більш тривалий період кризи (навіть рецесію) зі значними соціальними наслідками, невизначена тривалість періоду пандемії, обмеження на пересування. Що може призвести до істотних змін у глобальній соціально-економічній моделі
65 DESTИНАЦІЙ (30%) повністю або частково призупинили здійснення міжнародних авіарейсів;		
39 DESTИНАЦІЙ (18%) закривають свої кордони за більш диференційованим принципом, забороняючи в'їзд для пасажирів із певних країн походження	Загалом, за оцінками IATA, міжнародний авіа-бізнес може скоротитися на 19%	
Круїзний бізнес – також постраждав від карантинних обмежень. Акції Carnival Corporation, якій належить Diamond Princess, а також інших провідних круїзних компаній (Norwegian, Royal Caribbean) впали на 60-70% з січня 2020 р.		

Джерело: складено авторами на основі даних [4; 7]

У межах загальних заходів подолання кризи UNWTO оприлюднила на початку квітня поточного року документ «Подорожуй Завтра» з рекомендаціями, що спрямовані на надання підтримки урядам, приватному сектору та міжнародній спільноті у подоланні безпрецедентної соціально-економічної надзвичайної ситуації, якою є COVID-19. Загалом рекомендації будуються на таких принципах:

– Підтримка індустрії подорожей і туризму – це підтримка робочих місць і засобів існування.

– Туризм має доведену здатність відновлюватися і стимулювати відновлення інших секторів економіки.

За глобальними групами – діляться на:

– управління кризою і пом'якшення наслідків;

– стимулювання прискорення відновлення;

– підготовку до завтрашнього дня [2].

Враховуючи вищенаведене, сфера туризму вже налаштована на введення коректив стосовно COVID-19. Зокрема, компанія Amadeus виділила п'ять трендів тревел-індустрії на 2021 рік, які безпосередньо пов'язані з поліпшенням туристичного досвіду:

1. «Вам повідомлення!» – це використання штучного інтелекту і машинного навчання для спілкування з клієнтами. Авіакомпанії, готелі і тревел-агентства повинні бути доступні 24/7 в будь-якому каналі, зручному для клієнта. Наприклад, месенджери від WhatsApp, Facebook і WeChat та чат-боти, що вчать допомагати клієнтам бронювати й управляти подорожами.

2. «Якщо цього не було онлайн, цього не було зовсім» – це вплив соціальних мереж на бронювання подорожей. Туристична фотографія існує стільки ж, скільки і звичайна. Такі платформи, як Instagram і Pinterest, зберігають мільярди знімків. Тільки в Instagramхештег travel використовували приблизно півмільярда раз. Фотографії завжди надихали на подорожі. Зараз багато компаній використовують зображення або використовують модернізований таргетинг на платформах для охоплення аудиторії, яка переглядає певні зображення. Фотоконтент не тільки дарує натхнення, але і може підвищити конверсію.

3. «Високі стандарти» – це екологічно безпечні подорожі і свідомий туризм. У звіті про екологічно безпечні подорожі Booking.com за 2019 рік (SustainableTravelReport 2019) сказано, що за останній рік 55% респондентів по всьому світі стали більш стурбовані впливом своїх поїздки

на навколишнє середовище. Багато клієнтів вважають, що подорожі негативно впливають на стан планети. Галузь повинна надавати факти про вплив подорожей на екологію і знайти способи здійснювати їх, не забруднюючи навколишнє середовище.

4. «Мільйон способів оплати» – це фінансово-технічні інновації та альтернативні способи платежів. Подорож – дороге придбання, і клієнти очікують, що процес оплати буде простим, швидким і безпечним. Мандрівники хочуть легко оплачувати перельоти і розміщення в готелях за допомогою кредитних і дебетових карт, а також за рахунок електронних платежів.

5. «Подорож поодиноці» – це підвищення попиту на поодинокі подорожі. Наприклад, Skift вказав, що для жінок відрядження складають майже половину (47%) всіх поїздок. Таким чином, агентства та інші гравці індустрії повинні працювати над тим, щоб залучати як мандрівниць-одинаків, так і їхніх колег-чоловіків. Агентства повинні забезпечувати мандрівників-одинаків усіма необхідними засобами, а не дискримінувати їх [4].

Уряди країн світу запроваджують заходи та кроки для забезпечення сталого функціонування туристичної сфери, пристосування до нових жорстких і обмежувальних економічних умов розвитку, що є позитивним прикладом до застосування у нашій країні. Найбільш поширені варіанти запровадження політики мінімізації негативних наслідків розгортання пандемії з боку урядів є: відтермінування сплати податкових, боргових зобов'язань та забезпечення доступних кредитних ліній для суб'єктів підприємництва. Особливо корисним буде розглянути та впровадити у вітчизняну практику приклади застосування заходів підтримки туристичних підприємств у деяких зарубіжних країнах (табл. 2).

Проаналізувавши всі вищенаведені факти, потрібно відмітити, що для кожної країни вкрай актуальною є необхідність вжиття низки заходів для мінімізації наслідків карантинних обмежень на діяльність підприємств туристичної сфери.

Приклади застосування підтримки туристичної галузі у зарубіжних країнах

Країна	Запровадженні заходи підтримки туристичної галузі
Грузія	Урядом підготовлено напрями стимулюючої політики відносно туристичного галузі та її захисту - передбачено ряд заходів фіскального характеру: звільнення від податку на майно та податку на прибуток туристичних підприємств; погашення урядом відсотків за кредити для готелів, із готельними номерами від 4 до 50 одиниць;
Італія	Створено навчальні матеріали щодо загроз пандемії, затверджені протоколи всім суб'єктам туристичної діяльності для повномасштабного протидії епідемії. Виділено державне фінансування для відновлення кіносектору та фестивального шоу;
Німеччина	Впроваджена загальнодержавна політика послаблення фіскального навантаження, відстрочка платежів за позиками, підтримка ліквідності. Інформаційна підтримка всіх суб'єктів туристичної діяльності шляхом запровадження роботи веб-сайту із постійним моніторингом ситуації та рекомендаціями;
Таїланд	Впроваджена загальнодержавна політика стимулювання туристичної сфери, започаткування «Проекту стимулювання внутрішнього туризму» під егідою Управління туризму Таїланду, «Проекту розвитку потенціалу підприємців та персоналу в туризмі» під егідою Департаменту туризму; «Проекту з розробки систем кіберпошуку для запобігання та протидії злочинності, яка впливає на туризм» під егідою Бюро туристичної поліції;
Угорщина	Надання цільової фінансової допомоги найбільш постраждалим секторам (туризм та гостинність); значне посилення заходів соціального захисту для секторів економіки, що перебувають під найбільшою загрозою (подорожі, туризм); запровадження спрощеної процедури оподаткування та процедури подачі податкових декларацій. Запроваджена практика звітування перед Урядом Угорської агенції туризму щодо стану туристичних підприємств;
Фінляндія	Пряме державне фінансування закладів ресторанної сфери, а також фінансова підтримка національної авіакомпанії Finnair.

Джерело: складено авторами на підставі: [2, с. 8-29; 7, с. 10-11]

У рамках даного дослідження необхідно також наголосити, що головним критерієм для відновлення туристичної сфери повинно бути досягнення оптимального балансу між питаннями безпеки, охорони здоров'я та економічними інтересами.

Із минулорічного досвіду деяких країн ЄС (що мали динаміку поліпшення епідеміологічної ситуації та при збереженні всіх необхідних заходів безпеки для охорони здоров'я), які влітку 2020 р. відкрили свої кордони та зняли обмеження на пересування, це не призвело до

відновлення попереднього рівня туристичних потоків. Країни, що відкрили свої кордони, ввели обов'язкове вимірювання температури (або проведення тесту на коронавірус) в аеропортах, під час посадки в літаки. Головними проблемами при цьому залишаються два питання: достовірність експрес-тестів на коронавірус та обґрунтування необхідності, за який час до вильоту пасажери повинні пройти тестування.

Деякі країни піднімають питання введення для всіх подорожуючих так званих паспортів здоров'я, який буде мати інформацію про наявність імунітету до коронавірусу. Дослідники та аналітики, вказують, що вакцинація та медичні препарати, нажаль, дають невелику надію на відновлення економіки у короткостроковій перспективі, особливо що стосується подорожей і туризму [7].

Українська інфраструктура туризму та відпочинку сприймає та прилаштовує світові тренди-2021 і також налаштована на введення змін стосовно поточної кризи. Зазначимо, що це пов'язано зі змінами в механізмі функціонування сфери: орієнтованістю на внутрішній сегмент туризму, короткострокові подорожі, підвищення сервісу, ведення системи безпеки всіх учасників турпроцесу тощо.

В нашій країні уряд також здійснює ряд заходів, спрямованих на мінімізацію руйнівного впливу карантинних обмежень на всі сфери економічної діяльності. Ці заходи фінансового та нефінансового характеру повинні «пом'якшити» наслідки впливу пандемії на соціально-економічне життя та добробут населення країни. Так, Верховна Рада України 16 червня 2020 р. підтримала у другому читанні проект Закону «Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [5]. Президент України 13 липня 2020 р. підписав Законопроект № 3377 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури,

креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», що означає реалізацію передбачених антикризових заходів у перелічених сферах економіки України у період карантинних обмежень. Окрім того, КМУ 27 травня 2020 р. затвердив з доопрацюванням «Програму стимулювання економіки для подолання наслідків епідемії Covid-19» [8]. Програмою передбачено застосування заходів підтримки для таких секторів, як: сфера послуг (торгівля, готельно-ресторанна справа, освіта, креативні індустрії, особисті послуги); сільське господарство; промисловість; транспорт та інфраструктура; енергетика; інформаційно-комунікаційні технології. І хоча у зазначеному урядовому документі заплановано ряд ініціативних програм регулювання туристичної сфери (впровадження яких може розтягнутися у часі), за оцінками експертів вітчизняний туризм не отримав відповідної підтримки з боку держави, а це означає, що його стабілізація буде істотно відставати від темпів відновлення туристичних сфер інших країн.

Проте, окрім вищенаведених заходів, держава повинна ще й витратити чималі кошти на промоцію своїх курортів і міст. Враховуючи вищенаведене, вірогідно, в поточному році буде більше охочих поїхати на відпочинок поряд із домом, або бронювати подорожі на кілька місяців уперед. Звісно, охочих подорожувати Україною буде чимало.

На думку топових вітчизняних туроператорів, сезон 2021 року буде відрізнятися від тих, до яких звикли туристи до карантину. Багато країн уже висувають вимоги до сертифікації готелів, після виконання яких і проходження процедури контролю надаватиметься документ про можливість приймати туристів. У зв'язку з обставинами українці значно більше відпочиватимуть в Україні [4]. Крім того, вітчизняні туристи по-іншому поглянули на відпочинок та подорожі, висуваючи більше вимог, наприклад, щодо наявності санітайзерів в готелі чи аеропорту, персоналу, що обслуговує, в масках тощо [4].

Оператори туристичної індустрії відзначають, що серед запитів і замовлень зараз переважають традиційні морські курорти України: Одеса, Затока, Коблево. За останні кілька років на цих курортах з'явилися готелі, які можуть стати гідною альтернативою закордонному відпочинку» [9]. Також не треба забувати про курорти Арабатської стрілки, Генічеська, Кирилівки, Бердянська. Аналізуючи вподобання наших співвітчизників минулих років, розуміємо, що користуватись попитом в Україні будуть, крім морських курортів, Карпати та Прикарпаття, заповідні гаї, такі як Асканія-Нова, Дунайський біосферний заповідник з пеліканами, «Поліський» на Житомирщині, що нагадує тайгу, «Медобори» на Тернопільщині з надзвичайними скелями, «Розточчя» на Львівщині з розмаїттям рідкісних рослин, тваринами, занесеними до Червоної книги України. Треба пригадати також українську пустелю Олешківські піски на Херсонщині, Гранітно-степове Побужжя Миколаївщини, Дністровський каньйон, озера Світязь та Синевір, Подільські товтри, що не мають аналогів у світі, а також багато дивовижних надзвичайних яскравих скарбів природи, якими багата наша Україна. На нашу думку, умови карантину та загальна втома людей від замкнутого простору приведуть їх до вибору рекреаційних поїздок Україною з великою відкритою територією і природою.

Отже, такий формат адаптації вітчизняного туризму до наслідків COVID-19 – переключення на широкий внутрішній український напрям подорожей та відпочинку. Звісно, вітчизняним готелям слід очікувати значного приросту відвідуваності, і насамперед завдяки тим туристам, які були змушені перебронювати закордонні подорожі. Тому актуальними будуть гарний сервіс, впровадження і розвиток додаткових послуг у готелях. Оператори національного туризму зауважують, що від туристів варто чекати насамперед зацікавленості короткостроковими поїздками по Україні, турами вихідного дня з цікавою програмою, які є доступними за ціною і водночас дають змогу отримати повний спектр вражень. Крім того,

туристичні компанії готуються до нового формату роботи. Акцент робиться на підвищення санітарних норм, надання всім масок, санітайзерів і рукавичок, а також вимірювання температури. Також планується організовувати менші групи: якщо раніше могли подорожувати 50 осіб, то зараз буде до 30. Крім того, висуватимуться вимоги щодо дезінфекції перевізникам і готелям [4].

Оцінюючи топові напрями українського туризму в адаптаційний період, слід зазначити, що є і такі напрями, які ще завзятіше опрацьовують маршрути. Так, наприклад чорнобильські туроператори, що мають досвід подолання наслідків Чорнобиля, схоже, вбачають в активній праці на теперішній період позитив та можливість більше уваги надати вдосконаленню та опрацюванню якості послуг у зв'язку із стрімким в минулі роки зростанням попиту, та можливість поліпшити імідж українського туризму.

В Україні передусім потрібно акцент робити на відновлення внутрішнього туризму, який в будь-якому разі запуститься першим. Про це свідчить поступове сприйняття урядом ситуації.

Діловий туризм, на наш погляд, теж слід розглядати як один з найперспективніших напрямів подорожей адаптаційного періоду. Загалом він мав і має величезне значення для розвитку економіки та всього національного господарства приймаючої країни. Важливим фактором є те, що в світі щорічно здійснюється близько 100 млн бізнес-подорожей. За оцінками експертів ВТО, частка бізнес-туризму в світі становить вже майже 20% [1]. У сьогоднішній цей напрям стає ще більш актуальним і тому, що є одним з перших затребуваних на активній фазі подолання кризи та виходу на позитивний туристичний рівень як шлях налагодження ділових контактів та економічних зв'язків. Отже, Україна має оперативно стати «діловою державою» світового рівня за умов вирішення низки проблем, насамперед із комфортним розміщенням ділових туристів та впровадженням ефективної інвестиційної політики в цій сфері. Саме таким

шляхом, як стверджують фахівці, внутрішній туризм має стати елементом національної ідеї, а в'їзний – драйвером національної економіки [6].

Важливим елементом дій на етапі адаптації має стати інформаційна політика, яка ефективно та швидко може збільшити туристичний потік. На нашу думку, вона повинна включати теперішні новації, такі як: контент-аналіз основних медійних ресурсів світу на предмет кількості згадок про Україну та ступеня позитиву/негативу, з якими подається новина; таргетована реклама турпродукту у соцмережах (Instagram, WeChat, Fb, Pinterest, тощо); сюжети про туристичну Україну на світових телеканалах Discovery, National Geographic, Travel Channel, BBC, тощо; включення українських іншомовних каналів до найпопулярніших мереж кабельних та супутникових каналів; організація прес-турів та інфотурів для представників медіа та турбізнесу інших країн; проведення «Днів України» в пріоритетних країнах; збільшення кількості іншомовних медіа, в тому числі недержавних; індивідуальний підхід (український туристичний продукт та його промоція – має бути різним для представників різних країн) тощо.

Спільнота гостинності та експерти Всеукраїнської федерації роботодавців в сфері туризму України пропонують такі заходи, щодо пом'якшення наслідків виходу з кризи в Україні:

- фінансування за рахунок спеціальних фондів Державного бюджету України видатків на: фонд заробітної плати, включаючи відрахування, комунальні платежі та інші витрати, пов'язані з використанням та утриманням підприємств туристичного бізнесу;
- збільшити видатки з державного бюджету на розвиток туризму;
- надати статус медичного закладу засобам розміщення та забезпечити підприємства за рахунок держави у достатній кількості тестами, засобами індивідуального протівірусного і бактерицидного захисту;
- провести за рахунок держави масові кваліфікаційні навчання персоналу в галузі туризму з санітарних вимог та протидії епідемії;

- надати ставку 7% ПДВ всім закладам, які надають медичні послуги;
- 0% ПДВ на оплату послуг пенсіонерам, які користуються готелями, що надають медичні послуги;
- звільнити підприємства від сплати ПДВ при ввезенні обладнання для боротьби з коронавірусом та комплектуючих для нових і модернізації існуючих об'єктів інфраструктури з умовою заборони відчуження таких товарів протягом двох років після розмитнення. Надати право на прискорену амортизацію вартості такого обладнання до складу витрат з податку на прибуток;
- забезпечити податкову пільгу (компенсація ПДФО) для усіх, хто подорожує Україною, та користувачів санаторно-курортних послуг;
- тимчасово ввести податкові канікули (ЄСВіЄП) для компаній, які утримують співробітників та вчасно виплачують заробітну плату;
- 0% ЄСВ для ФОП, які працюють у сфері туризму та гостинності;
- НБУ підтримати тимчасову зупинку виплат за кредитними договорами, за якими суб'єкти туристичної діяльності є боржниками;
- зменшити % базової облікової ставки та вартість іпотеки;
- приватним банкам реструктурувати виплати зобов'язань, забезпечити пільгове кредитування розвитку туризму;
- Торгово-промисловій палаті України офіційно визнати на державному рівні та документально підтвердити факт наявності форс-мажорних обставин в Україні;
- Державному агентству розвитку туризму України розробити за участю експертів та затвердити на загально-національному рівні перелік рекомендацій та інструкцій із санітарних заходів та застосування антивірусних засобів для галузі туризму, зокрема для закладів розміщення, громадського харчування, транспорту та інфраструктури, громадських і торгівельних закладів, житлових будинків тощо. Розробити технологічні карти поведінки туристів і працівників у кризових ситуаціях [1].

Розглянувши досвід зарубіжних країн, проаналізувавши рекомендації щодо превентивного характеру та протидії епідемії у суспільстві, врахувавши тенденції та можливості вітчизняної індустрії туризму, потрібно зробити висновок, що впровадження наступних заходів стабілізації туристичної сфери та мінімізації збитків внаслідок пандемії є доречним та виправданим, таке впровадження здатне покращити туристичний клімат в країні та покращити економічну ситуацію.

Затвердження «Дорожньої карти конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні» (розроблена за підтримки Європейського банку реконструкції і розвитку наприкінці 2019 р.) є відчутною передумовою для розвитку туристичної сфери України. Даний документ базується на динаміці стрімкого розвитку світової туристичної сфери в умовах стабільного зростання глобальної економіки. Відповідно вказаний документ повинен бути доповнений заходами, що спрямовані на подолання дестабілізації світової економіки та функціонування туристичної сфери, зокрема. Такими доповненнями повинні бути:

– «ініціювання визначених у Дорожній карті процесів із реорганізації для туристичної статистики, управління туризмом і нормативно-правової системи, що є найпроблемнішим питанням у туризмі (закони, постанови та збірки правил)»;

– «субвенції, доступні кредитні лінії, звільнення від податкових і боргових зобов'язань із метою збереження основної частини галузі»;

– «впровадження та внутрішнє просування добірки правил роботи для різних об'єктів розміщення та кейтерингу» [7, с. 21].

Нездійснення зазначених заходів, може призвести до скорого вивільнення понад мільйона працівників безфактичної виплати вихідної допомоги через відсутність обігових коштів, а також імовірних банкрутств тисяч суб'єктів туризму та сотень тисяч супутніх компаній та постачальників туристичної галузі [1].

На нашу думку, такі заходи будуть адекватними існуючій ситуації та

сприятимуть розвитку туристичної галузі України. Разом з тим, до вище перерахованих заходів, ми, пропонуємо ввести: по-перше – обов’язкове державне медичне страхування на випадок зараження COVID-19 для громадян, які формують в’їзний та виїзний туристичний потік; а по-друге – модернізувати туристичну інфраструктуру та покращити засоби зв’язку (забезпечити покриттям 4G та 5G усю територію країни) та цифровізувати туристичні та відпочинкові заклади.

Отже, ситуація, що склалася у сучасних умовах викликає необхідність активізації процесів та заходів щодо подолання згубного впливу пандемії на туристичну сферу вітчизняної економіки. За результатами проаналізованого стану, з одного боку, уряду України за для підтримки національного турбізнесу у період адаптації від кризи потрібно піти шляхом деяких європейських країн, у яких для турпідприємств були запроваджені пільги, при такому наслідуванні обов’язково потрібно враховувати особливості функціонування туристичної сфери в Україні. Загальнодержавна реалізація всіх антикризових важелів, за умови дотримання системності та послідовності здатна сприяти якнайшвидшій стабілізації функціонування суб’єктів туризму та досягнення ними рівня ефективної діяльності.

Список використаних джерел

1. Думська О. Як коронавірус вплинув на туризм в Україні та світі. *«Буде туристичний Майдан»*. URL: www.radiosvoboda.org/a/tourism-after-coronavirus/30586049.html (дата звернення: 16.04.2021).
2. Жаліло, Я.А., Ковалівська, С.В., Филипенко, А.О., Химинець, В.В., Головка, А.А. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків: Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. Київ, 2019. 29 с.
3. Заворуєва, О.С. Удосконалення стратегії управління розвитком туристичної галузі України. дис...к.е.н.: 08.00.03 / Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019. 205 с.

4. Зануда, А. Коронавірус: скільки втрачає туризм. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51870285> (дата звернення: 16.04.2021).

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 22.04.2020 р. № 3377. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/info/JI01905A.htm 1 (дата звернення: 16.04.2021).

6. Захарін, С. Організаційно-економічні чинники розвитку сфери туризму та курортів в Україні. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія: Туризм. 2018. № 2. С.57-66.

7. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні (Оновлення до документу «дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні»). URL: <https://ntoukraine.org> (дата звернення: 16.04.2021).

8. Постанова КМУ від 27.05.2020 р. «Програма стимулювання економіки для подолання наслідків епідемії Covid-19». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryadzatverdiv-z-doopracyuvannyam-programu-stimulyuvannyaekonomiki-dlya-podolannya-naslidkiv-epidemiyi-covid-19> (дата звернення: 16.04.2021).

9. Туристический бизнес в Украине: трудности и перспективы. *Информационный портал о финансах и кредитовании*. URL: www.dpa.cv.ua/ekonomika/turisticheskiy-biznes-v-ukraine-trudnosti-i-perspektivy.html (дата звернення: 16.04.2021).

10. Шацька, З.Я., Акульшин, М.І. Актуальні проблеми та перспективи розвитку сфери туризму в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 19. С.699-705.